

MORALNI ODGOJ U PORODICI – BITAN FAKTOR RAZVOJA POZITIVNE LIČNOSTI

Čelebija Tikveša*✉

Sažetak

U ovom radu ćemo razmotriti proces razvoja moralnosti u porodici i ulogu same porodice u razvoju moralnih vrijednosti kod djeteta. U radu je iskazano da je porodica temelj odgojno-obrazovnog procesa, da ona uistinu nije nikakva internacionalna pedagoška institucija, nego životna zajednica. Porodica uvodi dijete u moralne, socijalne i kulturne norme, a svi drugi faktori koji sudjeluju u odgoju djece su nadogradnja u razvoju moralnosti i drugih normi. Bez obzira koje organizacione forme saradnje postoje, one se moraju međusobno potpomagati, ali i uvažavati one odgojne funkcije koje su specifične za svaku od tih odgojnih institucija. Svi ostali odgojni faktori moraju da uvažavaju činjenicu da temelj i okvir individualnog života daju vrijednosti, običaji i način života prve socijalne grupe, a to je porodica.

Ključne riječi: *odgoj, porodica, roditelji, vaspitanje, moral*

UVOD

Odgoj je jedan od procesa formiranja čovjeka u moralnu jedinku. Odgoj kao funkcija društva predstavlja djelovanje raznih odgojnih faktora i institucija za razvoj mladog čovjeka. Odgojni proces treba biti usklađen sa zakonitostima psiho-fizičkog razvoja djeteta. Neophodno je da kod ličnosti djeteta spoznamo osobine kao što su: sposobnosti pamćenja, mišljenja, pažnje, govorne i pismene mogućnosti, radne navike, maštu, karakterne osobine, temperament i dr. Poslije upoznavanja tih osobina i sposobnosti neophodno je da se pronađu putevi i načini kako da ih razvojno potaknemo i najoptimalnije koristimo u odgoju i nastavi, kako bismo od svakog djeteta izvukli njegov spoznajni maksimum. Pod pojmom *odgoj* također podrazumijevamo socijalne radnje pomoću kojih ljudi pokušavaju sklop psihičkih dispozicija drugih ljudi trajno poboljšati psihičkim i sociokulturnim sredstvima ili sačuvati njihove komponente koje su ocijenjene kao vrijedne.

*Fakultet humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

✉ e-mail: celebija.tikvesa@unmo.ba

MORALNE VRIJEDNOSTI U RAZVOJU DJETETOVE LIČNOSTI

Moralni odgoj označava proces moralnog izgrađivanja ličnosti, proces formiranja pojedinca u društvenu ličnost, a sve u skladu s općenito prihvaćenim moralno-etičkim vrijednostima. To znači da u procesu moralnog odgoja moramo uzeti u obzir etičke postavke, moralne kriterije, moralna shvaćanja i odnose. Moral se temelji na etici, a etika je grana filozofije i teologije, pa kažemo da etika ima i religijsko porijeklo. Moralne vrijednosti očituju se kroz razne principe. Osim što su u tijesnoj vezi sa sadržajima moralnog odgoja, Brkić (1985) ističe da za principe možemo reći da su temelj moralne vrijednosti. U svakodnevnom životu pod moralnošću razumijemo čestitost, poštenje, vrlinu, iskrenost, pravičnost, svijest o obavezama i ljudskim dužnostima, pozitivan stav prema životu, osjećaj dužnosti i odgovornosti, uvažavanje ljudskog dostojanstva, pozitivan odnos prema materijalnim i duhovnim vrijednostima, i druge pozitivne ljudske kvalitete. Moral je sastavni dio života, a razvijao se uporedno sa razvojem ljudske zajednice i u funkciji je života. Bez morala ne bi bilo moguće obavljati društvene funkcije koje su prijeko potrebne za život čovjeka i ljudskog društva (Vukasović, 1993).

Međutim, moramo znati da moralno formiranje i usavršavanje nije moguće postići samo moralnim proučavanjem, potrebno je i aktivno sudjelovati u životnim situacijama u kojima se sasvim prirodno pobuđuje etički stav i moralno djelovanje. I na tome treba da bude težište procesa moralnog formiranja. Čovjekov moralni lik i život vezan je za njegova djela, i da bismo moralno formirali ličnost trebamo postići da se dotična ličnost ponaša i djeluje u skladu s moralnim normama i načelima. U tome je smisao moralnog ponašanja.

Moralno odgajanje počinje vrlo rano, i tada je porodica najpogodnija sredina za razvijanje moralnih osobina kod djece. Iako dijete ne može još da shvati i svjesno prihvati moralna načela odgoja i moralne poruke, ali u svakodnevnom životu, na osnovu ličnih iskustava, u kontaktima s drugom djecom, roditeljima ili članovima porodice, u igri i raznim drugim aktivnostima, mora da u prvom redu razvija humanost, oplemenjivanje srca, a nakon toga da razlikuje dobro od zla, pošteno od nepoštenoga, pravdu od nepravde, poštivanje istine, poštovanje drugih, prijateljstva, urednost, pomoći drugima i dr. (Vukasović, 1999). Da bi se postigao kvalitetan moralni odgoj u porodici, između roditelja i djeteta treba biti veoma bliska i kvalitetna emocionalna povezanost. Osjećaji su posebno važni u čovjekovom životu. O njima ovisi doživljavanje svijeta i života; Oni nas uzdižu i oplemenjuju. Njemački pedagog F. Frebel kaže: „Ako srce ne zadobije snage i čvrstine i volja će ostati inertna prema dobru, i suprotno tome, ako srce bude snažno i volja će biti snažna “ (Vukasović, 1999, str. 193). Osjećaji su veoma

bitni u prvim godinama djetetovog života. Djetetu su u tom periodu potrebni ljubav, nježnost, emocionalna vezanost za bliske osobe, osjećaj sigurnosti i mnogo združenih pojedinačnih dodira s bliskom i dragom osobom. Zbog toga roditelji moraju poklanjati djeci mnogo pažnje, brige, nježnosti, moraju često i mnogo da kontaktiraju sa djecom.

Na osnovu naučnih istraživanja, sa sigurnošću možemo reći da je porodična sredina najprikladnija za optimalni razvoj djeteta.

PORODICA I NJENA ULOGA U RAZVOJU MORALNIH VRIJEDNOSTI DJETETA

Porodica je jedan od prvih i najznačajnijih faktora moralnog odgoja i vaspitanja. Ona je, kako ističe Pregrad (1977, str. 17),: „ Najprirodnija i najpovoljnija sredina u kojoj se odvija rast i razvoj djeteta i u kojoj se vrši odgojna djelatnost“. U njoj, kako ističe Vukasović (1999, str. 30), nastaju prve percepcije i predodžbe o svijetu i životu, formiraju se pojmovi, izgrađuju stavovi, uspostavljaju odnosi, prihvaćaju vrijednosni kriteriji o svemu što je istinito, moralno, dobro, lijepo, humano, pošteno, sveto, čovječno i dr. U porodici dijete stječe prva iskustva iz društvenog odnosa te upoznaje osnovne moralne norme. U prvom redu porodica je institucija koja vodi veliku brigu o članovima koji je čine. U svakoj porodici vodi se briga o moralnom razvoju djeteta, njegovoj socijalizaciji i personalizaciji. Ako su moralni kriteriji i pogledi u porodici dobri, prihvatit će ih i dijete, a ako su loši, i njih će dijete prihvatiti. Svako daljnje moralno izgrađivanje predstavlja dograđivanje moralnih osobina koje su se formirale u porodici. Kada je u pitanju formiranje ličnosti djeteta, porodična sredina, prema Fromu, djeluje na dva načina. Prvo, putem različitih metoda vaspitanja djece i, drugo, prenošenjem karaktera društva na djecu. Različite vaspitne metode i postupci u prenošenju društvenih normi daju različite rezultate i stvaraju različite ličnosti (Stanojlović, 1997, str. 51). Pored porodice tu postoji niz drugih, bitnih, faktora, a to su škola, sredstva informisanja, izdavačke djelatnosti, kulturne institucije, slobodno vrijeme, društvene i radne aktivnosti i dr. Svi gore navedeni faktori mogu da utječu pozitivno ili negativno na moralno formiranje djeteta.

U porodici se stječe i trajno njeguje svijest o moralnim normama, razvijaju se moralna osjećanja i njeguje ponašanje i postupanje u skladu s društvenim moralnim normama, izgrađuje se odnos prema društvenoj zajednici, odnos prema drugim ljudima i odnos prema samom sebi. Također, u porodici se stječu i razvijaju sposobnosti za uočavanje, doživljavanje i stvaranje raznovrsnih estetskih vrijednosti, radne navike i izgrađuje se kultura rada, razvija se osjećaj za očuvanje i jačanje zdravlja i izgrađuje se navike ponašanja u svakodnevnom životu. Porodica uvodi dijete u

socijalne i kulturne norme: ona se doživljava kao temeljni socijalni i emocionalni model ljudskoga suživota uopće.

Socijalna iskustva i procesi učenja očito su značajniji i djelotvorniji od svjesnih odgojiteljskih namjera roditelja koji se danas veoma bitno uključuju u dječije ponašanje u školi i njihov budući poziv (Giesecke, 1993, str. 95). Roditelji bi morali, kao prvo, da imaju neprekidno na umu da dijete nije isto što i odrastao čovjek, da se ono po svojoj fizičkoj i psihičkoj konstituciji razlikuje od odraslog, ne samo kvantitativno već i kvalitativno. Roditelji također treba da znaju da dijete na svakom razvojnom stadiju ima svoje izrazite osobitosti koje mu daju karakteristična obilježja. Sve ovo gore navedeno treba imati na umu ukoliko ne želimo stajati na putu djetetu i prepuštati ga samome sebi i stihiji životnih okolnosti, već pravim odgojnim utjecajima usmjeravati tok njegovog razvoja u određenom pravcu (Pregrad, 1977).

Međutim, porodica i pored gore navedenih pozitivnih karakteristika u razvoju djetetove ličnosti može da bude izvor, nosilac ili poprište brojnih problema koji mogu djelovati kao ograničavajući faktori ostvarivanja procesa socijalizacije same ličnosti. Pored uloge porodice u formiranju moralnih stavova, ne smiju se zaboraviti ni utjecaji izvan porodice – direktni ili indirektni. Ti spoljašnji utjecaji imaju značajnog udjela u stavovima i ponašanju roditelja, pa se preko njih prenose i na ponašanje djece. Budući da je uloga porodice u socijalnom, a posebno u moralnom razvoju izuzetno značajna, neophodno je da roditelji budu svjesni svojih ukupnih odnosa i ponašanja prema djeci. Veoma je bitno da ovi odnosi sadrže, prije svega, razumijevanje za djecu i njihove potrebe, ljubav i toplinu, uvažavanje dječijeg mišljenja i dječijeg iskustva, ma koliko ono bilo ograničeno. Drugim riječima, treba da umiju slušati i čuti ono što im i o čemu im djeca govore. Također, za kvalitetan moralni razvoj djeteta roditelji treba da prate i razumiju djecu u njihovom razvoju i napredovanju.

U svakodnevnim brigama i radu roditelji često i ne primjećuju promjene koje se kod djeteta odvijaju, zbog čega su skloni ponašati se kao da je dijete još uvijek malo i nedoraslo, pa njihovi postupci nisu u skladu s razvojnim promjenama djeteta. Međutim, bez obzira na razvojne promjene i napredovanje, dijete uvijek ima potrebu za osjećanjem da je prihvaćeno i da roditelji imaju razumijevanje za njegove probleme i teškoće (Đorđević, 2002).

U porodici djeca mogu iskusiti relativno stabilnu, kontinuiranu solidarnost, bez obzira da li im trenutno ide dobro ili loše, jer ona i dalje pripadaju porodici. Ta je pripadnost porodici od velikog značaja ne samo za doba ranog djetinjstva, nego i za cijeli čovjekov život (Giesecke, 1993, str. 95). Teče li, dakle, sve kako treba, djeca mogu da steknu takva osnovna iskustva i nauče se odgovarajućim stavovima

i načinima ponašanja, ali u svemu tome moraju se sagledati i problemi savremene porodice koji mogu ograničiti ili djelomice uništiti te šanse.

ZAKLJUČAK

U radu smo pokušali objasniti značaj i ulogu porodice u razvoju moralnih karakteristika i vrijednosti u razvoju djetetove ličnosti. Porodica, kao osnovna ćelija razvoja i unapređivanja djetetove ličnosti, pored moralnih vrijednosti koje razvija kod djeteta, također razvija i niz drugih vrijednosti, kao što su emocionalna, kulturna, intelektualna i druge. One su sve usko povezane, i da bi se došlo do razvoja kompletne ličnosti djeteta treba da se radi na tome da se kod djeteta razvijaju istovremeno sve te karakteristike. Samo takvim radom može se doći do cilja u razvoju pozitivne ličnosti djeteta.

LITERATURA

- Bošnjak, H. (1999). *Psihološko-pedagoške postavke odgoja i obrazovanja*. Tešanj: Planjax.
- Brkić, M. (1985). *Teorija i praksa moralnog odgoja učenika*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Giesecke, H. (1993). *Uvod u pedagogiju*. Zagreb: EDUCA.
- Lolić, H. (2005). *Socijalna kompetencija*. Tuzla: PrinCom d.o.o, Grafički inženjering.
- Pregrad, Z. (1977). *Porodični odgoj*. Sarajevo: IGKRO „Svjetlost“.
- Stanojlović, B. (1997). *Porodica i vaspitanje djece*. Beograd: Naučna knjiga.
- Vukasović, A. (1999). *Obitelj, vrelo i nositeljica života*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „Mi“.

MORAL EDUCATION IN FAMILY – AN ESSENTIAL ELEMENT OF POSITIVE PERSONALITY DEVELOPMENT

Abstract

This work will deal with the process of moral development in a family. Also, this work will analyze the role of a family in development of child's moral values. It is shown that family represents a basis for moral and educational process, that family is the basic life community. The family introduces a child with moral, social and cultural values. All other structures of society take part in education of children, and they have great impact in development of morality. All aspects of society, all parts of social organisation should be connected in development of the child's moral values. Institutions have to respect the fact that family has an irreplaceable role in development of child's individuality and morality.

Key words: *education, family, parents, morality*